

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA BOBEDI (P2)

DIBATSELA 2013

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 80

Palomoka ya matlakala a memorantamo ke 29.

DITŠHUPETŠO TŠA GO SWAYA

- Ge molekwa a arabile dipotšišo tše di fetago palo yeo e nyakegago, swaya ya mathomo fela. (Molekwa ga a swanela go araba potšišo ye telele le ye kopana go tšwa pukung e tee.)
- Karolong ya A, ge molekwa a arabile dipotšišo tše nne ka moka mo diretong tše di kgethilwego, swaya tše pedi tša mathomo.
- Go dikarolo tša B le C, ge molekwa a arabile dipotšišo tše kopana tše pedi goba tše telele tše pedi, swaya ya mathomo o hlokomologe ya bobedi. Ge molekwa a arabile dipotšišo ka moka tše nne, swaya fela ya pele mo karolong ye nngwe le ye nngwe ge e le gore go arabilwe potšišo ye kopana le ye telele.
- Ge molekwa a file dikarabo tše pedi, moo e lego gore ya mathomo e fošagetše mola ya bobedi e nepagetše, swaya ya mathomo gomme o hlokomologe ya bobedi.
- Ge dikarabo di sa nomorwa ka tshwanelo, swaya go ya ka memorantamo.
- Ge mopeleto wo o fošagetšego o ama tlhalošo, swaya phošo. Ge o sa ame tlhalošo, gona mo fe moputso.
- Potšišo ye telele: Ge karabo ya potšišo ye telele e le ka tlase ga botelele bjo bo nyakegago, se mo otle ka ge a šetše a ikotlile. Ge e le ye telele kudu, lekola fela mantšu ao e ka bago a 50 o hlokomologe taodišo yeo e šetšego fela o bale thumo.
- Dipotšišo tše kopana: Ge molekwa a sa šomiše ditsebjana moo a kgopetšwego go tsopola, se mo otle.

KAROLO YA A: THETO**POTŠIŠO YA 1*****DIRETO TŠA SESOTHO SA LEBOA* – Prof. DM Kgobe****Ge wa ditšhila ka moka re ka o hlaswa – OK Matsepe****Teori: Maikutlo**

Maikutlo ke boleng bja pelo ya motho; ke tiro ya ka garegare mo pelong ya motho. Ke monagano woo mo go wona pelo ya motho e tšeago sephetho gona. Ke tlhahlamollo ya ditiro tša ka gare mo mogopolong wa motho. Ke moo mogopolo wa motho o tšeago lehlakore leo e ka bago la go loka goba go se loke. Ke fao pelo e tlaago go fihla ka maribana, gobane ge e tletše e tšea sephetho se se itšego mo bophelong.

Maikutlo a moreti

Mo seretong se sereti se tšweletša maikutlo a leago ao a lebanego le boikgantšho le kgotlelelo go mošomo wo mongwe le wo mongwe woo o ka šongwago ke motho yo mongwe le yo mongwe.

Mešomo ka moka e bohlokwa e ka ba wa ditšhila goba wo mobotse. Maikutlo a sereti ke a boipiletšo bja go re mešomo ka moka ga e tlogelane. Go tiišetša kgopolo ye ke gore motho gore a je dijo go swanetšwe go lengwe gomme molemi yena o šoma ka maatla, ka gona molemi ga se a swanela go tšeelwa fase.

Sereti se tiišetša ka maikutlo a boikgantšho ka gore mešomo ka moka e a lekana. Sereti se laetša gore bophelo bo tle bo lekalekane go swanetše gore diopedi, dibini di be gona gore bašomi bao ba šomilego mešomo ya bona gomme ba lapile ba lapollwe ka tša boithabišo.

Mošomo wo mongwe le wo mongwe o na le maemo a ona gomme motho ge a o šoma a be le boikgantšho ka ona. Sereti se tumiša boikgafo le boikgantšho mešomong yeo e ka bago e nyatšega. Sereti se sola bao ba nyatšago mešomo ya maemo a fase ka ge se re yona mešomo yeo e bohlokwa ka ge go phelwa ka yona.

Sereti se gatelela gore le ge o ka ba mohumanegi goba mohumi, ka moka re dibopiwa tša Modimo ka gona ga re a swanela go nyatšana. Seo ke sešupo sa gore le mešomo yeo re e šomago e a swana ebile e bohlokwa ka moka ka gobane e dirwa ke dibopiwa tša Gagwe.

1. Teori = 02
2. Dintlha = 07

Polelo e tla abelwa moputso o tee = 01

[10]

GOBA

POTŠIŠO YA 2***Moratiwa wa ka – M Bopape le S Ratlabala***

- 2.1 Ke sa dutše gwa tšwela
Kgarebe ye tshehlana
Ya matswele a go ema.
(Methalotheto ya 1 – 3) (1)
- 2.2 Tirišo ya leswao la kgorwana, ditsebjana, leswao la makalo gape le
tlhakakgolo.
Mothalothetong wa boseswai go tšweleditšwe sešura.
Go na le kelelothalo methalothetong ya 11 - 12
13 - 15 (3)
- 2.3 E tlemaganya le go gatelela dikgopolo tša sereti. (2)
- 2.4 Go boeletšwa mantšu a mabedi e lego lebelela le swara:
Lebelela le ntebelela
Swara le ntshwara (2)
- 2.5 Ke maikutlo a lerato/lethabo/kgahlego. Mafelelong e ba baratani. (2)

[10]**GOBA****POTŠIŠO YA 3*****Wa boraro – BN Tseke***

- 3.1 Thetotsholo/nyefolo (Go solwa mosenyalerato). (1)
- 3.2 Thekiniki ya poeletšo ya sekafoko 'Wa boraro'/Leswao la fegelwana (,) le
leswao la potšišo (?)/Potšišoretoriki/Poeletšothomi. (1)
- 3.3 Sereti se tšweletša sehvirihwiri seo se hlolago thulano magareng ga baratani. (2)
- 3.4 Go boeletšwa mongmotse (monna) le mongmotsana (mosadi)/Taba ya
mebotwana yeo e fetanago ka bogolo: E šupa thulano ye e tšweletšwago ke
molohlanyi. (2)
- 3.5
- digwanapedi
  - masa
  - mabarebare
  - gamola (2)
- (Lefoko ka moka le a amogelwa)

- 3.6 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.
Mohlala:

Ee, motho wa boraro lenyalong ga a nyakege ka ge a ka hlola go se kwane

GOBA

Aowa, mathata a ka no se hlolwe ke motho wa boraro, a hlolwa ke batho ba babedi ka bobona, motho wa boraro ka lapeng e ka ba moeletši, moagiši, bj.bj.

(2)
[10]

GOBA

POTŠIŠO YA 4

Theeletša Mokgadi – SR Machaka

- 4.1 Se na le ditematheto tše tharo gomme tematheto ye nngwe le ye nngwe e bopša ka methalotheto ye šupa. Methalotheto e nyakile go lekana ka botelele. (2)
- 4.2 Medimo e rile boa o ya leswiswing. (1)
- 4.3 Tšhomišo ya makalo - e gatelela kamogelo. (2)
- 4.4 Ke go gatelela bohlokwa bja tsebišo ka gore ditaba ge di hlalošwa ke seo e sego motho (mokowe), di ba le maatlakgogedi/Selo (mokowe) ge se emela motho se ba le maatlakgogedi. (3)
- 4.5 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.
Mohlala:
Maikutlo a lethabo – lekgolwa le boile gae le kgopela tshwarelo go motho yo a bego a mo rata, Mokgadi.
Maikutlo a pefelo – o itirile lefamolele, a tlogela lapa lebaka le letelele.
Maikutlo a tshwarelo – o kgopela tshwarelo. (2)

[10]

LE

POTŠIŠO YA 5**Noka – OK Matsepe****5.1 Teori: Tshwantšhokgopolo**

Ka tshwantšhokgopolo mmadi o kgona go bona selo seo se retwago ke sereti ka leihlo la kgopolo. Sereti se ka tšweletša tshwantšhokgopolo ka tirišo ya dikapolelo, kgetho ya mantšu, dika le diema le tirišo ya dikarolo tše dingwe tša polelo. Mohola wo mogolo wa tshwantšhokgopolo ke go godiša molaetša wa sereti. Mohola wo mongwe wa tshwantšhokgopolo ke go tliša maatlakgogedi gore mmadi a se lape go bala le go goroša molaetša ka tsela ya go kgahliša.

Tirišo ya Tshwantšhokgopolo**5.2 Dintlha:**

5.2.1 Kgethontšu: Sereti se šomišitše mantšu a go tšweletša bokgabo bja polelo seretong, gape ke mantšu ao a šomišitšwego ka mokgwa wo e sego wa tlwaelo seretong.

- Seroto – go dira mešomo ka bokgwari: go ela.
- Mailagothiša – go se tšhabane le go phetha mošomo.
- Dutetše – swaretše sa ruri.
- Bagaditšong – Basadi ba go nyalwa ke monna o tee/bana ba motho.
- Thulana – go lwa.
- Ramaeto – go sepela go feta tekano/motho wa go rata go sepela.
- Phurumela – go wela

5.2.2 Sekapolelo sa mothofatšo: Ka sekapolelo se sa mothofatšo noka e dira ditiro tšeo di dirwago ke motho. Go gatelelwa bohlokwa bja noka ka ge e na le meetse, e lego bophelo. Mehlala:

- Ke nna seroto, mailagothiša.
  - Gwa thiša nna, Diphoofolo di hwela tseleng ya ka.
  - Kome e ile ya iphora ya nngala.
  - Ka ge ke ruile le bagaditšong e lego dikwena.
  - Ya tla ya nkgopela tshwarelo ka dumela.
  - Ke nna ramaeto, mailagosepelakehomotše.
  - Diphororong ke phurumela ke sa tšhabe.
- Ela hloko – Noka e iphetošitše motho.

5.1 Teori: 02

5.2 Dintlha:

5.2.1 Kgethontšu: 04

5.2.2 Sekapolelo sa mothofatšo: 03

Polelo e tla abelwa moputso o tee: 01

[10]

GOBA

POTŠIŠO YA 6**NOKA – OK Matsepe**

- 6.1 Gwa thiša nna diphoofolo di hwela tseleng ya ka
Ka go tseba ke sepela ka tsela e tee fela.
Ke go senya metara (polelo ya moreti). (2)
- 6.2 Mothofatšo – Noka e dira mošomo wa motho go tliša maatlakgogedi/goga
šedi ya mmadi. (2)
- 6.3 Mailagosepelakehomotše, e gatelela lebelo la go iketla mothalotheong wo.
(Tlhalošo ya lešata la noka/leo le dirwago ke noka ge e ela) (2)
- 6.4 Lebinakošana le hwelela. Go tšweletša bošoro bja noka. (2)
- 6.5 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.
Mohlala:
Boikgogomošo/Boitshepo - Noka e ikgogomoša ka mediro ya yona.
Noka e itshepha bošoro goba maatla a yona. (2)
- [10]**

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI**POTŠIŠO YA 7: Lenong la Gauta – HDN Bopape****Mohlala wa karabo:****7.1 Morero**

Morero ke kgopolokgolo/molaetša/thuto yeo mongwadi a ratago go e tšweletša ka sengwalwa sa gagwe. Morero o lebane le thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi mo bophelong. Gore morero o tle o bonagale gabotse, mongwadi o diriša dithekniki tša thulaganyo, go swana le tekolanthago, tekolapejana, go hlakahlakanya ditaba, go latelaganya ditaba, boipoeletšo, poeletšo ya ditiragalo, bjalo bjalo. Thulano le maatlakgogedi di ka godiša morero wa mongwadi.

7.2 Morero wa Lenong la Gauta

Tše dingwe tša dintlha tše di swanetšego go hlokomelwa ke tše di latelago:

Lenong la Gauta ke padi yeo e lebanego le botseka. Ka go realo go bohlokwa go hlaloša kgopolo ya botseka ka boripana.

Botseka ke eng?

Botseka bo lebane le bosenyi/molao, nyakišišo le kotlo. *Lenong la Gauta* ke padi ya botseka ya go lebane le sephiri (lehu la Mmatšhego).

Bosenyi = polao ya sephiri ya Mmatšhego.

Nyakišišo = Nnono Molaba ke letseka la go se hlahlwe leo le nyakišišago molato wa polao ya Mmatšhego.

Kotlo = sephiri se a utologa; go a tsebega gore mmolai ke Brenda le ge e le gore mafelelong o hlokošana pele ga kotlo.

Dintlha tše dingwe tša bohlokwa

- Mmatšhego o bolailwe, bothata ke gore mmolai ga a tsebje.
- Ditiragalo di theilwe godimo ga bosenyi bjo bo utollwago ke dinyakišišo moo e lego gore mafelelong toka e a phethagatšwa.
- Nnono Molaba ke monyakišiši wa ka sephiring yo e lego gore mafelelong o atlega dinyakišišong.
- Dinyakišišong tša gagwe o tšama a kopana le mapheko ao a mo šitišago go phethagatša dinyakišišo.
- Ntle le mathata ao a bego a kopana le ona, o ile a atlega go hwetša mmolai wa Mmatšhego.
- Ditšhitišo tše a go kopana le tšona ke tša go swana le ge maphodisa a be a mo ganetša go tšwela pele ka dinyakišišo, go bethwa ga gagwe, Brenda o be a le kgahlanong le dinyakišišo tša gagwe.
- Tše dingwe tša tše di thušitšego Nnono go fihlelela dinyakišišo tša gagwe ke gore o be a le bohlale ebile a na le sebetse.
- Go padile a lemošwa ka ga kotsi yeo a ka welago go yona, eupša o ile a tšwela pele ka dinyakišišo go fihla a fihlelela maikemišetšo a gagwe.

- Bohlale bja gagwe bja dinyakišišo bo bonala ge a phuruputša phapoši ya Mmatšhego, ge a be a nyaka go hwetša yeo e lego nnete go Naniki le Mohlatlego.
  - Mafelelong o atlega go hwetša mmolai wa Mmatšhego, e lego mosadi wa gagwe, Brenda.
  - Go utolotšwe gape gore lebaka le legolo la polao ya Mmatšhego e be e le pheta ya go ba le seswantšho sa lenong yeo e dirilwego ka gauta.
  - Nnono o kgotleletše mathata le ditlhohlo ka gare ga dinyakišišo tša gagwe. O ile a ipotša gore tau e ja mohlolola hlakoleng go a sepelwa. Le ge Brenda a be a nagana gore o e buetše leopeng, fela magokobu a mmone. Nnono o bile le kgotlelelo yeo e mo tswaletšego katlego gomme toka ya phethagatšwa.
- ❖ Dithulano tšeo di bilego gona magareng ga Nnono le balwantšhi ba gagwe, mohlala, Nakedi le bagwera ba gagwe di gokeditše mmadi gore a bale padi go ya pele le pele gore a hwetše morero wa paditseka ye.

Thumo

Bopape o atlegile ka go rulaganya padi ye ka gobane o latetše dinyakwa tša paditseka go tšweletša morero, e lego: bosenyi, monyakišiši le kahlolo.

Morero wa paditseka ye ke go ruta babadi go re sekhukhuni se bonwa ke sebatladi/ le ge o ka e buela leopeng magokobu a go bona. Mafelelong a paditseka ye Nnono o atlegile go hwetša mmolai wa Mmatšhego, e lego Brenda. Toka e a phethagatšwa, boNakedi ba a swarwa ka madimabe Brenda o a ipolaya.

Dintlha = 15

Teori = 05

Polelo = 05

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 8: *Lenong la Gauta* – HDN Bopape

SETSOPOLWA SA A

- 8.1 Ka mo retha sefahlego ka patla.
Ka mo konka hlogo.
Ka mo roba leoto la go ja.
Ka mo phophoša leoto le lengwe.
Ka mo rothotha gabedi mo hlogong.
(E TEE fela) (1)
- 8.2 Yo mongwe wa manaba a Nnono o ile a hwetša Nnono a sa phuruputša ngwako wa bona; ba thoma go lwa. (1)
- 8.3 O ile a tšhaba. (1)
- 8.4
- O bile le sebetse sa go tsena ka ntlong ya manaba a gagwe a phuruputša.
  - Nnono o be a le bogale, a šorofetše kudu ge a elwa le lenaba la gagwe. (2)

- 8.5 Sebjalebja/Nako le felo/Segologolo – Go bolelwa ka khitshi, lefastere, (2)
bjalobjalo.
- 8.6 Go swarwa ga bona (basenyi). (3)
- 8.7 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a Nnono a go fapana.
Mohlala: Pefelo - ge a elwa le lenaba la gagwe o be a šorofetše kudu.
Letšhogo - o tšhogile gore badirišani ba lenaba la gagwe ge ba ka
fihla ba ka tla ba mmolaya. (2)

SETSOPOLWA SA B

- 8.8 O a tshepagala mošomong wa gagwe. (1)
- 8.9 Moya wa letšhogo/poifo. (1)
- 8.10 Ke seteišeneng sa maphodisa moo a šomago gona tšatši le lengwe le le
lengwe, bošego le mosegare. (2)
- 8.11 Phegelelo, boikgafo le go šoma ka maatla ga Nnono Molaba di tswetše
katlego, go hwetša mmolai wa Mmatšhego/Toka e phethegile. (2)
- 8.12 Setsopolwa se se lebane le mafelelo a ditaba ka gobane ga go sa tlo ba le
thulano ye nngwe. Ditaba di fedile. (3)
- 8.13 Ee, mafelelong mmolai wa Mmatšhego o ile a hwetšwa gomme balatofatšwa
ba ile ba swarwa, ba otlwa ge e le Brenda yena o ile a ipolaya. (4)
[25]

POTŠIŠO YA 9: *Ngwana wa Mobu* – SPP Mminele

Mohlala wa karabo:

9.1 Morero

Morero ke kgopolokgolo/molaetša/thuto yeo mongwadi a ratago go e tšweletša ka sengwalwa sa gagwe. Morero o lebane le thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi mo bophelong. Gore morero o tle o bonagale gabotse, mongwadi o diriša dithekniki tša thulaganyo, go swana le tekolanthago, tekolapejana, go hlakahlakanya ditaba, go latelaganya ditaba, boipoeletšo, poeletšo ya ditiragalo, bjalobjalo. Thulano le maatlakgopedi di ka godiša morero wa mongwadi.

9.2 Morero wa Ngwana wa Mobu

Tše dingwe tša dintlha tše di swanetšego go hlokomelwa ke tše di latelago: Morero wa padi ye o lebane le lehloyo la bafaladi ka ge Lahlang go thwe ke mofaladi yo a swanetšego go tlošwa setulong sa go ba hlogo ya sekolo.

Dikgopolo tše dingwe tša go lebane le morero tša go swana le megabaru ya Phankga di tla amogelwa.

- Lahlang o thabela go šoma le Phankga go ya ka mabaka ao a latelago:
Ke yo mofsa.
Ke ngwana wa mobu.
O na le bokgoni bja Dipalo le Seburu tše Lahlang a sa di kgonego.

- Lahlang o šomišana gabotse le setšhaba ka kakaretšo go akaretšwa le makomiti ka lebaka la ge a dira mošomo wa gagwe ka botshephegi.
  - Lahlang o lokologa go šoma le Phankga ka ge a mmona bjalo ka mothuši wa mmakgonthe wa maleba.
  - Phankga o iphora gore e ka ba hlogo ya sekolo ka ge:
E le ngwana wa mobu.
A na le tsebo ya go feta ya Lahlang.
Malomeagwe ke leloko la komiti ya sekolo.
  - Phankga o thoma go se sa šomišana le Lahlang ka lebaka la lehufa/mona/megabaru.
  - Phankga o tsenwa ke moya wa go ikgogomoša.
  - Phankga o tsenela dithopa le Mokhura ka nepo ya go wiša Lahlang.
  - Mokhura o be a efa Phankga dikeletšo tšeo e sego tša maleba ka nepo ya gore a kgone go fihlelela maikemišetšo a gagwe.
  - Phankga, ka thekgo ya Mokhura le maloko a mangwe a setšhaba, ba lwantšha Lahlang.
  - Mafelelong go lemogwa gore Lahlang ga a na phošo.
  - Megabaru/lehufa/mona di fenywa ke therešo.
  - Ba Kgoro ya Thuto ba iša Phankga sekolong se sengwe.
- ❖ Dithulano tšeo di bilego gona gare ga Phankga le Lahlang, mabapi le maemo a go ba hlogo ya sekolo etšwe a se na maitemogelo le bokgoni fela ka ge e le ngwana wa mobu, di file mmadi maatlakgogedi a gore a bale go ya pele le pele gore a hwetše morero wa padi ye.

Thumo

Mminele o atlegile ka go rulaganya padi ye ka gobane o kgonne go tšweletša morero e lego: Go ruta batho go re ngwana wa mobu a se fiwe maemo, a fatelwa sekgoba mošomong le ge a se na bokgoni le maitemogelo ao a lekanego. Taba ye e hlatselwa ke ge Lahlang yo e lego mofaladi a ile a no tšwela pele ka go ba hlogo ya sekolo gomme Phankga a išwa sekolong se sengwe.

Dintlha = 15
Teori = 05
Polelo = 05

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 10: *Ngwana wa Mobu* – SPP Mminele

SETSOPOLWA SA A

- 10.1 Go ba le boikgogomošo/Go ba le boikgantšho. O bolela sekgowa o re '*Oh, yes. That is Lake Chrissie of course*'. (2)
- 10.2 Lefelo ke sekolong. (1)
- 10.3 Batho ba fiwa maina ba bitšwa makomofere/motšwabotšo/motšwadinageng. Mokhura o gatelela gore Phankga e swanetše go ba yena hlogo ya sekolo ka ge e le ngwana wa mobu/e se lekomofere. (2)

- 10.4 Mokhura o gatelela gore Phankga e be hlogo ya sekolo mola a sa dire mošomo wa gagwe ka bokgoni le botshepegi gomme sehloa se laetša gore Phankga ke yena a swanetšego go šuthišwa sekolong ka baka la go se dire mošomo le go hlakahlakanya sekolo ka ge a nyaka go ba hlogo ya sekolo. (3)
- 10.5 Ke moya wa gore Mokhura o šušumetša le go hlohleletša setšhaba gore hlogo ya sekolo e be ngwana wa mobu, e lego Phankga/Wa gore setšhaba se hloye Lahlang le gore a rakwe ka ge e se ngwana wa mobu. (2)
- 10.6 Aowa, molao wa dikolo wa tekano wa karolo ya 9(1)3 o re mmušo ga wa swanela go kgetholla thwii motho mang le mang lebakeng le le itšego goba mabakeng ao a akaretšago mohlobo, morafe goba setšo. (3)

SETSOPOLWA SA B

- 10.7 Mokhura ke malome wa Phankga/Phankga ke motlogolo wa Mokhura. (1)
- 10.8 Go tširoga ga komiki yeo e tletšego moro wa dinaletšana e bile e kgapetša ka ntle, e hlatša moro. Se šomišitšwe go laetša pefelo. Ditaba ge di hlalošwa ke seo e sego motho (komiki), di ba le maatlakgogedi. (2)
- 10.9 (a) Polelo ya mathomo – o a ikokobetša/o a ithoba.
(b) Polelo ya bobedi – ke mmolai/ke yo mošoro. (2)
- 10.10 Baanegwa ba thulana le kahlolo yeo e tšwago go mohlalobimogolo wa thuto yeo e rego Phankga a tlošwe sekolong sa Rethuše. (2)
- 10.11 Morero wa padi o mabapi le gore go ba ngwana wa mobu ga se gore o swanetše go tšea le maemo ao a sa go swanelago. Setsopolwa se se tšweletša taba ya gore bana ba mobu ga ba amogele moetapele wa go tšwa ka ntle. (3)
- 10.12 Ee, o ganana le taba ya gore badudi ba motse ba fiwe molao ke bafaladi.

GOBA

Aowa, ngwana wa mošemane molao o topa tseleng/kgorong. (2)
[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 11: *Lešitaphiri* – OK Matsepe**Mohlala wa karabo:****11.1 Morero**

Morero ke kgopolokgolo/molaetša/thuto yeo mongwadi a ratago go e tšweletša ka sengwalwa sa gagwe. Morero o lebane le thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi mo bophelong. Gore morero o tle o bonagale gabotse, mongwadi o diriša dithekniki tša thulaganyo, go swana le tekolanthago, tekolapejana, go hlakahlakanya ditaba, go latelaganya ditaba, boipoletšo, poeletšo ya ditiragalo, bjalo bjalo. Thulano le maatlakogedi di ka godiša morero wa mongwadi.

11.2 Morero wa *Lešitaphiri*

Tše dingwe tša dintlha tše di swanetšego go hlokomelwa ke tše di latelago:

- Morero wa padi ye o lebane le go tswalelwa ga bogoši.
- Pading ya Matsepe, mosadi wa kgoši wa bogoši o bile le ngwana le molata.
- Seripa sa bobedi sona se re ngwana wa molata wa go se be le madi a bogoši a ka se tsoge a bile kgoši.
- Kgoši Taudi le yena o be a se na thari ye kgolo, a atetšwe ke ye nnyane fela.
- O ile a ya banneng bjalo ka mang le mang. Monna wa ngaka o tlile le dithebele tša gagwe tše a bego a di rwaletšwe ke Mphoka go tla go ba remela.
- Taudi o laetšwe gore a se bule sefero sa moo go lego mmakgoši ka ge dikoma tše pedi di sa bolle felo go tee.
- Ge ngaka e le gare e alafa Khutšišo, Mphoka yena o be a lala a ikutswa le mmakgoši a be a mmelegiša morwa.
- Taudi le Khutšišo ba kgakanegong ka gore thušo ye ya go hlomolwa mootlwa, e buile kgoši lenao.
- Tšhwahledi o belegwe ka lapeng la bogoši, ke leitšibulo la ka mošate, gomme yo e lego yena wa madi a kgoši, Kgathola, ke moratho wa Tšhwahledi yo a ka se kgonego go tšea bogoši go ya ka setšo.
- Ke lešitaphiri kgorong ya mošate wa Kgoši Taudi.
- Taudi o le šupa le le mo, o re Tšhwahledi ke madi a šele ga se ngwana wa dikgomo ka gona a ka se mo neele bogoši bja kgoro ya gagwe.
- Khutšišo le yena bjalo ka mmagongwana, ga a kgahlwe ke ge a fela a bona Tšhwahledi a boa a sa phedile, wona mootlwa wo o sa hlomogego, ebile o bolela ka wa go ja bogobe o re ba ga Kgoši Matepe ba dirile phošo ka go bolaya Mphoka, nkabe ba ile ba bolaya Tšhwahledi (letl. 90).
- Taudi ge a gatelelwa ke bolwetši le nako ya go hlokofala e fihlile, go humanwa e le gore Tšhwahledi ga a gona, eupša Kgathola a le gona go ka hlobola tatagwe diaparo tša bogoši le go di apara di sa fiša.
- Thato ya Taudi e phethagetše ge a šegofaditše ngwana wa madi a gagwe go ka mo hlatlama, le ge ka morago a ka se buše ka ge Seswana se ganana le tiragalo ye. Ke therešo, ngwana ke wa dikgomo. Tšhwahledi o swanetše go se tsokama, eupša a ka se apole Kgathola goba go mmolaya. O tla be a tla a buša ge fela nkabe a latetše molao wa setšo wa go bewa bogoši.
- Mafelelong setšhaba se ile sa bona bokaone e le go tšwa diripa tše pedi.

- Tšhwahledi o ile a boa ka seripa sa gagwe mola Kgathola le yena a ile a boa ka sa gagwe. Ba phedišana ka khutšo.
  - Setšo se kgatha tema ye bohlokwa go beweng ga magoši a mabedi, e lego Kgathola le Tšhwahledi ditulong.
- ❖ Dithulano tseo Kgoši Taudi a gahlanego le tšona tabeng tša bogoši kgahlanong le setšhaba, mohlala, o šitwa ke go fa setšhaba therešo ya go re magareng ga barwa ba gagwe e lego Tšhwahledi yo e sego madi a mošate le Kgathola ngwana wa kgoši ka nama, gore na yo a swanetšwego go ba kgoši ke mang, di file mmadi maatlakgogedi a gore a bale go ya pele le pele gore a hwetše morero wa padi ye.

Thumo

Matsepe o atlegile ka go rulaganya padi ye ka gobane o kgonne go tšweletša morero, e lego:

Go ruta batho go re ngwana ke wa dikgomo. Se e lego lešitaphiri pading ye. Tšhwahledi yoo e sego wa madi a bogoši, wa go tla ka go remelwa, o arolelwa setšhaba sa gagwe gomme o fiwa bogoši ka ge e le ngwana wa mošate/mošemane wa mathomo ka mošate.

Dintlha = 15

Teori = 05

Polelo = 05

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 12: *Lešitaphiri* – OK Matsepe

SETSOPOLWA SA A

- 12.1 Ba tlišitše molaetša wa polao/tlhaselo ya Kgoši Matepe. (1)
- 12.2 Thulano ya ka ntle.
Tsopolo: '... Matepe a tlilego go yena a tšhephile ka dintho tše di ahlamilego di kgamathetšego madi ...' (2)
- 12.3
- Ke moya wa ntwā.
  - Kgoši Taudi ga a arabišane le baromiwa gabotse. (2)
- 12.4
- Ke tikologo ya segologolo.
  - Go be go sa na le dintwa ka madira a ditšhaba.
  - Go buša magoši. (2)
- 12.5 O bogale – o fetola madira a Kgoši Matepe ka polelo ye bogale.
O na le lenyatšo – o nyatša baromiwa ba Kgoši Matepe (O nyatša kgoši). (3)
- 12.6 Ke maikutlo a letšhogo/nyamo ka gore kgoši ga a ba thuša. (2)

SETSOPOLWA SA B

- 12.7 Tšhwahledi ke hlaba lapeng la Kgoši Taudi. (2)
- 12.8
1. Tšhwahledi le Kgathola ba a kwana.
  2. Kwano ya bona ya bogoši e laetšwa ge go aroganywa setšhaba ka khutšo ntle le tšhollo ya madi.
  3. Bobedi ba begelana melato. (3)
- 12.9 Morero wa padi ye ke, ngwana ke wa dikgomo mola setšweletšwa se se laetša go amogelwa ga Tšhwahledi ka lapeng la difokeng gomme le yena a be a abelwa bogoši. (3)
- 12.10 Mathata a bona a ile a rarologa ntle le tšhollo ya madi. Tšhwahledi le Kgathola ba arogane setšhaba sa tatagobona gomme bobedi ya ba dikgoši. (3)
- 12.11 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Ee, ka ge go šetše go na le khutšo, kwano e swanetše go ba gona.

GOBA

Aowa, Tšhwahledi o be a ka no tla a mo šwahlela ka ona madira ao a mo filego ona.

(2)
[25]

GOBA**POTŠIŠO YA 13: *Tlhakoleng* – MD Kekana****Mohlala wa karabo:****13.1 Morero**

Morero ke kgopolokgolo/molaetša/thuto yeo mongwadi a ratago go e tšweletša ka sengwalwa sa gagwe. Morero o lebane le thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi mo bophelong. Gore morero o tle o bonagale gabotse, mongwadi o diriša dithekniki tša thulaganyo, go swana le tekolanthago, tekolapejana, go hlakahlakanya ditaba, go latelaganya ditaba, boipoeletšo, poeletšo ya ditiragalo, bjaloobjalo. Thulano le maatlakgogedi di ka godiša morero wa mongwadi.

13.2 Morero wa Tlhakoleng

Tše dingwe tša dintlha tšeo di swanetšego go hlokomelwa ke tšeo di latelago:

- Morero wa padi ye o lebane le tlaišo ya bana le basadi.
- Swele o tlaiša mosadi wa gagwe ka go mo phediša ka seroba.
- Swele o hlahlela basadi ka lapeng la gagwe etšwe mosadi a le gona maikemišetšo e le go kweša mosadi wa gagwe bohloko.

- Swele o robala malalatle tšeo o ka rego ga a na mosadi le bana. Re ka re o ikgapa a ikgoroša bjalo ka legomotša.
  - Swele o imiša morwedi wa gagwe, e lego Mahlatse (re ka re o ipelegela batlogolo).
  - Swele o phediša bana ba gagwe makgwakgwa.
  - Swele o rata go bolaya Mahlatse le ngwana wa gagwe. O mo nyakela mpholo o o tšhela ka gare ga maswi a lerole ka go kwešiša gore a ka se lemogwe.
  - Mahlatse o ipha lešoka ka gobane a kwešiša gore bophelo bja gagwe le ngwana bo kotsing.
  - Ge e le ngwana yena Mahlatse o mo lahlile tseleng.
  - Swele o išwa kgorong ka lebaka la bohloka bjoo bja gagwe gomme o rakwa motseng ka ge motho a sa bolawe.
- ❖ Dithulano tšeo di bilego gona magareng ga Swele le lapa la gagwe gammogo le setšhaba malebana le go hloriša bana le basadi, di file mmadi maatlakgogedi a gore a bale go ya pele le pele gore a hwetše morero wa padi ye.

Thumo

Kekana o atlegile ka go rulaganya padi ye ka gobane o kgonne go tšweletša morero e lego:

Go ruta batho gore tlaišo ya bana le basadi ga e amogelege setšhabeng. Swele o sekišwa kgorong ya mošate wa Tlhakoleng mabapi le tlaišo ya thobalano le barwedi ba gagwe gomme o hwetša kotlo ye bohloko ya go rakwa motseng.

Dintlha = 15

Teori = 05

Polelo = 05

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 14: *Tlhakoleng* – MD Kekana

SETSOPOLWA SA A

14.1	A thekgile ditho.	(1)
14.2	Go se iponagatše pitšong.	(1)
14.3	Ge o le motho o swanetše go ba le nnete, o tshepagale.	(2)
14.4	Morero wa padi ye ke go re: Basadi le bana ba se tlaišwe ke banna. Swele o sekišwa kgorong ya mošate wa Tlhakoleng mabapi le tlaišo ya thobalano ya barwedi ba gagwe.	(3)
14.5	Ka tshepedišo ya setšo, mosadi ga a swanela go bega molato kgorong, fela ka lehlakoreng la tša sepolitiki go lebeletšwe tekatekano moo mosadi le yena a dumeletšwego go bega molato kgorong.	(2)

- 14.6 Go botšišwa ga Swele go re o tseba Thušanang e bile yona kutollo ya ditiro tše mpe tše di dirwago ke Swele tša go kata a be a imiša morwedi wa gagwe gomme tša latelwa ke kahlolo ye bohloko, e lego yona sehloa sa padi ye. (2)
- 14.7 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
Go Swele, ke maikutlo a letšhogo ka ge a be a se na bonnete bja seo a se bileditšwego kgorong.
Go Thušanang, ke maikutlo a lethabo ka ge a tseba go re nnete e tlo tšwela nyanyeng. (2)

SETSOPOLWA SA B

- 14.8 Bakgomana ba mošate/Banna ba kgoro. (1)
- 14.9 Thulano ya ka gare. (1)
- 14.10 Swele o rakilwe motseng wa gabo wa Tihakoleng ka ge a be a katile barwedi ba gagwe a be a imiša yo mongwe (Mahlatse). (2)
- 14.11 Swele ke sekatawane/sekatakatane – o katile barwedi ba gagwe.
Banna ba kgoro ga se ba ka ba kata barwedi ba bona.
Swele ke moradia – O utile leina la gagwe la nnete.
Banna ba kgoro e be e le batho ba go loka ka ge ba mo amogetše. (2)
- 14.12 Molaotheo wa naga ga o dumelelane le taba ya go itšeela molao ka matsogong, motho ge a dirile molato kgoro ya maleba e tla mo tšeela magato ao a swanetšego. (2)
- 14.13 Diteng tša setsopolwa di utolla ditiro tše mpe tša Swele mabapi le go tlaiša bana ka tša thobalano. Lehuto le tlemollwa ge Swele a rakwa motseng wo gomme ge a fihla gae o a hwa. (2)
- 14.14 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.
Ee, motho ge a tlwaetše go dira selo ga se gantši a ka tlogela, Swele a ka se tlogele go kata.

GOBA

Aowa, motho ge a kile a tlwaela go dira bošula gomme a ahlolwa gabohloko a ka tlogela mediro yeo ya go se amogelege. Swele le yena a ka tlogela. (2)
[25]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: PAPADI**POTŠIŠO YA 15: *Naga ga di etelane* – MS Serudu****Mohlala wa karabo:****15.1 Teori ya thulaganyo**

Thulaganyo ke tsela yeo mongwadi a beakanyago ditaba tša sengwalo sa gagwe ka gona ka maikemišetšo a go tšweletša morero wa sengwalo seo. Ge re re sengwalo se rulagantšwe gabotse, ke ge se na le thulano yeo e bopago maatlakgogedi, le gona se tšweletšago morero wa puku. Thulaganyo e beakantšwe go ya ka dikokwane, e lego kalotaba, phekgogo, tšwetšopele (thulano), sehloa le tlemollo ya lehuto.

Go tiragatšo ye, go ya go hlokomelwa dikokwane tše nne fela e lego kalotaba, phekgogo, sehloa le tlemollo ya lehuto.

Thulaganyo ya *Naga ga di etelane*

- 15.2 **Kalotaba:** Seripeng se sa thulaganyo mongwadi o tšweletša ditaba tša sengwalo sa gagwe. Moya go rena wa khutšo. Baanegwathwadi, tikologo le maikemišetšo a mongwadi di tšweletšwa karolong ye ya thulaganyo. Re ka re kalotaba ke mathomo a ditaba tša sengwalo.

Mphaka o dutše ka phapošing ya go bala a nnoši, Hunadi le Raisibe ba dira mediro ya lapa ka moraleng.

- 15.3 **Phekgogo:** Ke tiragalo ye e hlohleletšago thulano ya mathomo ya sengwalwa. Go ka thwe ditaba di thoma go tšea lehlakore le le itšego mo kokwaneng ye ya thulaganyo ka ge mathomong go be go iketlilwe.

Phekgogo e thoma ge Mphaka a dutše setulong ka phapošing ya gagwe ya go bala, a ageleditše hlogo ka diatla tšeo dijabana tša tšona di tsemilwego godimo ga tafola. O a balabala ebile lentšu la gagwe le kwala le ka phapošing.

Hunadi o botšiša go re molato ke eng Mphaka a bolela a nnoši gomme Mphaka o a gana o re yena ga a bolele a nnoši. Tiragalo ye ke phekgogo ya mathomo mo tiragatšong. Mphaka o thoma go omana le Hunadi ka ge a re o mo dira segafa.

- 15.4 **Sehloa:** Mo go kokwane ye ya thulaganyo, ke fao ditaba tša sengwalo di fihlago seremong gona. Ditaba di a šiiša ebile di a tšhoša. Motho yo mongwe le yo mongwe o tšhogile ebile o swere pelo ka seatla, o letetše seo se tlogo direga. Ge e le ga modi re ka re o ngangegile mo o ka kgaogago nako e fe kapa efe. Ke mafelelo a thulano, ke gore se lebane le thulano ya mafelelo ya sengwalo.

Poso ya ka godimo ga yeo Mphaka a e swerego e hlomilwe gomme go thwe ngwana wa mobu yo a hlokago tsebo le boitemogelo a fiwe maemo ao. Taba ye ga e kgotsofatše Mphaka ka ge a re yena a ka se laolwe ke mošemane yo a mo rutilego.

- 15.5 **Tlemollo ya lehuto:** Ke mafelelo a ditaba tša sengwalo. Ga go sa na thulano gomme ditaba di boetše sekeng ka go realo go ka thwe ditaba di rarologile, ka ge lehuto lela le bego le tlemilwe le tlemologile. Babapadi ba amogela diphetho tšeo di tšerwego.

Mphaka o tšea sephetho sa go boela gae Bonwatau, o tloga le Hunadi.

- 15.1 Teori: 05
15.2 Kalotaba: 04
15.3 Phekgogo: 03
15.4 Sehloa: 04
15.5 Tlemollo ya lehuto: 04

Polelo e tla abelwa meputso ye mehlano: 05

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 16: *Naga ga di etelane* – MS Serudu

SETSOPOLWA SA A

- 16.1 Wena o kile wa kwa kae motho ba re ke Mphaka/O swanetše go ba a tshepile wona. (1)
- 16.2 O reng o fela o katakata ka sa morago o ka re o kgogo e sela? Se šomišitšwe go laetša gore mosepelo wa Rola o swantšhwa le wa kgogo, go laetša a tšhogile ka ge a bona gore Mphaka o befetšwe gomme a ka mmetha. (2)
- 16.3
- Mphaka o bogale/ga se lefšega/o na le pelo ye nnyane: O tshepiša Rola le Kala dingwathameratha.
  - Rola ke lefšega: O katakata a lebile mojako ge Mphaka a mmatamela.
  - Rola o na le lenyatšo – Ntlogele lekgoba towe. (2)
- 16.4 Ke moya wa ntwala le lehloyo la semorafe. Rola le Kala ba nyefola Mphaka ka ge e le mofaladi ka go realo Mphaka o aparelwa ke pefelo. (2)
- 16.5 Di hlahla mmadi ka seo se diregago/Di thuša mmadi go bona ditiragalo ka leihlo la kgopolo/Di tšweletša semelo. (2)
- 16.6 Ee, ga go na ditšhitišo tšeo di ka paledišago phethagatšo ya ditiragalo tša setsopolwa/baanegwa ke ba bane fela. (2)

SETSOPOLWA SA B

- 16.7 Ntlo ya monna yo mongwe ga e na boroko. (1)
- 16.8 Ke bagwera/badulammogo/badudišani. (1)
- 16.9 Ke tikologo ya sebjalebja, go na le sedirišwa sa sebjalebja, setimela. (2)

- 16.10 Bagwera ba swanetše go thekgana le go kwelana bohloko. Lebitsi o homotša Mphaka ka la go re a se iše pelo mafiša tšohle di tla loka/Ntlo ya monna yo mongwe ga e na boroko, Mphaka ga a hwetše khutšo moyeng mo a lego gona. (2)
- 16.11 Lapa la Mphaka le tšere sephetho sa go boela gae Bonwatau. (2)
- 16.12 Lehuto la papadi ye le tlemologa ge Mphaka le ba lapa la gagwe ba kwana ka go boela gae mo ba tla phelago ka khutšo, setsopolwa se laetša gore Mphaka o nyaka go ya gae, ntlo ya monna yo mongwe ga e na boroko. (2)
- 16.13 Polelo e utolla semelo sa moanegwa/E hlaloša ditiragalo/bj.bj. (2)
- 16.14 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana, mohlala: Manyami, Mphaka o nyamišwa ke mokgwa wo ba hlehlago le dilete ka gona gomme ba sa amogelwe ka ge ba bitšwa bafaladi. (2)

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 17: *Lehufa* – P Mothupi

Mohlala wa karabo

17.1 Teori ya Thulaganyo

Tše dingwe tša dikarabo:

Thulaganyo ke tsela yeo mongwadi a beakanyago ditaba tša sengwalo sa gagwe ka gona ka maikemišetšo a go tšweletša morero wa sengwalo seo. Ge go thwe sengwalo se rulagantšwe gabotse, ke ge se na le thulano yeo e bopago maatlakgogedi, le gona se tšweletšago morero wa puku. Thulaganyo e beakantšwe go ya ka dikokwane, e lego kalotaba, tšwetšopele, sehloa le tlemollo ya lehuto.

Go tiragatšo ye, go ya go hlokomelwa dikokwane tše NNE fela, e lego kalotaba, phekgogo, sehloa le tlemollo ya lehuto.

Thulaganyo ya *Lehufa*

- 17.2 **Kalotaba:** Seripeng se sa thulaganyo mongwadi o tšweletša ditaba tša sengwalo sa gagwe. Moya go rena wa khutšo. Baanegwathwadi, tikologo le maikemišetšo a mongwadi di tšweletšwa karolong ye ya thulaganyo. Re ka re kalotaba ke mathomo a ditaba tša sengwalo.

Lerato o eme boemapese o na le bothata bja dinamelwa mola monna wa gagwe a na le ditaxi. Kgakanegong yeo go tšwelela Ntshepe yo a ilego a mo nametša sefatanaga sa gagwe.

17.3 **Phekgogo:** Ke tiragalo ye e hlohleletšago thulano ya mathomo ya sengwalwa. Go ka thwe ditaba di thoma go tšea lehlakore mo kokwaneng ye ya thulaganyo ka ge mathomong go be go iketlilwe.

- Mo papading ye phekgogo e bonala ge Ntlogeleng a hwetša dinomoro tša mogala tša Lerato morabeng wa paki ya monna wa gagwe, Ntshepe (letl 4).

Ka fao phekgogo fa ke: Go hwetša dinomoro tša mogala tša Lerato.

17.4 **Sehloa:** Mo go kokwane ye ya thulaganyo, ke fao ditaba tša sengwalo di fihlago seremong gona. Ditaba di a šiiša ebile di a tšhoša. Motho yo mongwe le yo mongwe o tšhogile ebile o swere pelo ka seatla, o letetše seo se tlogo direga. Ge e le ga modi re ka re o ngangegile mo o ka kgaogago nako efe kapa efe. Ke gona moo go bago le phetogo bophelong le dikgahlegelong tša baanegwa. Ke nako yeo se sengwe se gapeletšago moanegwa go tšea sephetho goba magato ao a itšego. Sehloa ke thulano ya mafelelo sengwalong.

Thulano ya mafelelo ya Lehufa e lebane le: Go ithuntšha ga Radithekisi ka maikemišetšo a go ipolaya.

17.5 **Tlemollo ya lehuto:** Ke mafelelo a ditaba tša sengwalo. Ga go sa na thulano gomme ditaba di boetše sekeng ka go realo go ka thwe ditaba di rarologile, ka ge lehuto lela le bego le tlemilwe le tlemologile. Babapadi ba amogela diphetho tšeo di tšerwego. Tlemollo ya lehuto e lebane le: Go kgopela tshwarelo.

- O amogelwa bookelong ka morago ga go ikgobatša ge a be a leka go ipolaya.
- O kgopela tshwarelo go lapa la Lerato le Ntshepe ka mo a ilego a ba swara makgwakgwa ka gona gomme bona ba amogela kgopelo ya gagwe ya tshwarelo.

17.1 Teori: 05

17.2 Kalotaba: 04

17.3 Phekgogo: 03

17.4 Sehloa: 04

17.5 Tlemollo ya lehuto: 04

Polelo e tla abelwa meputso ye mehlano: 05

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 18: *Lehufa* – P Mothupi

SETSOPOLWA SA A

18.1 Gona o tlo ntseba bjang ke le mosadi? Banna ba rena ke bona o ba tsebago. (1)

18.2 Ke thulano ya ka ntle, Ntlogeleng o omanyana Lerato ka go re o mo tšeeetše monna wa gagwe. (2)

- 18.3 Dikarabo di tla fapana.
Mohlala, Thuto ya go ba le boikokobetšo. Lerato o a ikokobetša le ge Ntlogeleng a mo tletše ka bogale/Ge o le motho o se ke wa apola seriti sa gago ka go latelela batho ka maroga o se na bohlatse bja ditatofatšo tšeo o ba pharago ka tšona. (2)
- 18.4 Ke moya wa ntwā, Ntlogeleng o lateletše Lerato mošomong a mo lwantšha ka la go re o mo tšeeetše monna. (2)
- 18.5 Di hlhla mmadi ka seo se diregago/Di thuša mmadi go bona ditiragalo ka leihlo la kgopolo/Di tšweletša le maikutlo/Di tšweletša semelo. (3)
- 18.6 Dikarabo di tla fapana.
Mohlala: Ee, Ntlogeleng o nyaka go šireletša lenyalo la gagwe ka go laetša Lerato gore seo a se dirago ke phošo.

GOBA

Aowa, ke phošo go latelela mosadi yo mongwe gomme a rogakwa ka ditatofatšo tša go re o ratana le monna wa gagwe etšwe go se na bohlatse. (3)
[25]

SETSOPOLWA SA B

- 18.7 O na le lehufa. (1)
- 18.8 Tikologo ke ya sebjalebja, go na le mooki, sekolo, morutiši, bookelo. (2)
- 18.9 Mooki o dirišitše seema se e le ge a šupa gore ge e le gore Lerato o be a nagana gore ga a bonwe ge a be a na le morutiši go na le batho bao ba ka bago ba mmone a sa ba lemoge. (2)
- 18.10 Lerato o bookelong ka lebaka la go bethwa ke monna wa gagwe yo a fenywago ke lehufa la go se laolege, mola morero wa papadi ye e le go re lehufa ga le age/le tswala polao. (3)
- 18.11 Molaotheo wa naga o re ga go na yo a swanetšego go hlōriša yo mongwe/Go se itšeele molao diatleng. (2)
- 18.12 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana,
Mohlala: Pefelo: e tšweletšwa ge motho yo mongwe a kwešwa bohloko ka go bethwa.

GOBA

Kwelobohloko: go kwela Lerato bohloko go lebeletšwe tlhorišo ka lenyalong (go bethwa ke monna ka lebaka la lehufa). (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 25
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80

RUBRIKI YA GO SWAYA POTŠIŠO YE TELELE YA THETO

Rubriki ya go swaya Potšišo ye telele ya theto (10 meputso)	POLELO Sebopego, kelelo le tlhagišo, polelo, segalo le setaele tšeo di šomišitšwego taodišong.	Bokgoni bjo bobotse go fetiša	Bokgoni bjo bobotse kudukudu	Bokgoni bjo bobotse kudu	Bokgoni bja go kgotsofatša	Bokgoni bjo bo lekanego	Bokgoni bja go išega	Bokgoni bja go hlaelela kudukudu
		-Nyalelano ya sebopego. -Matseno le mafelelo a mabotse kudukudu. -Dingangišano di hlamilwego le go godišwa gabotse. -Polelo, segalo le setaele di bodule di a kgahliša di nepagetše.	-Taodišo e hlamilwe gabotse. -Matseno le mafelelo a mabotse. -Dingangišano le setaele di nepagetše e bile di loketše morero wo. -Tlhagišo ye botse.	-Sebopego le tatelano ya ngangišano tše di hlakilego. -Matseno le mafelelo le ditemana tše dingwe di nyalelantšwe ka peakanyo. -Tatelano ya ngangišano e a kwešišega. -Polelo, segalo le setaele di nepagetše ka bontši.	-Sebopego se a bonagala. -Taodišo e hlaelela sebopego se se hlakilego. -Go na le diphošo di se kae tša polelo, segalo le setaela ke tša tshwanelo, ditemana di nepagetše.	-Sebopego se laetša thulaganyo ye e fošagetšego. -Dingangišano ga tša beakanywa ka tatelano. -Diphošo tša polelo di a bonagala. -Segalo le setaele ga tša lokela mohola wa thuto. -Ditemana tše dingwe di fošagetše.	-Tlhagišo ye e fokolago le, tlhokego ya thulaganyo di šitiša kelelo ya ngangišano. -Diphošo tša polelo le setaele se se fošagetšego se dira gore sengwalwa se se amogelege. -Segalo le setaele ga se tše loketšego thuto. -Ditemana di fošagetše.	-Go bothata go bona ge eba hlogo e ahlaahlilwe. -Ga go bohlatse bja sebopego goba tatelano. -Polelo ye e fokolago. Setaele le segalo di fošagetše. -Ga go ditemana goba nyalelano.
DITENG Tlhathollo ya sererwa, botebo bja ngangišano, taetšo ya go kwešiša sereto		7 80–100%	6 70–79%	5 60–69%	4 50–59%	3 40–49%	2 30–39%	1 0–29%

Bokgoni bjo bobotse go fetiša -Tlhalošo ye e tseneletšego ya sererwa, makala kamoka a hlohlomišitšwe mo go kgotsofatšago. -Boiphetolelo bjo bobotse go fetišiša: 90% +boiphetolelo bjo bobotse kudukudu: 80 % – 89 %. -Mohlwaela wa dingangišano tše bogale tše di šitlelwago go tšwa temaneng. -Kwešišo ye botse go fetišiša ya sengwalo le sereto.	7 80–79%	12–15	10½–11½	9–10				
---	-------------	-------	---------	------	--	--	--	--

Bokgoni bjo bo botse kudukudu -Tlhalošo ye botse ya sererwa. -Makala ka moka a hlohlomišitšwe ga botse. -Boiphetolelo bjo bo nabilego. -Mohlwaela wa dingangišano tše di kwalago wo o šitletšwego go tšwa temaneng. -Kwešišo ye botse kudukudu ya sengwalo le sereto.	6 70–79%	7½–8½	7–8	6½–7½	6–7			
Bokgoni bjo bo botse kudu -Go bontšha kwešišo le tlhalošo ye kaone ya sererwa. -Boiphetolelo bjo bo botse. -Dingangišano tše di kwešišegago eupša ga se ka moka tše di fahletšwego gabotse. -Go bontšha kwešišo ya sengwalo le sereto.	5 60–69%	7–8	6½–7½	6–7	5½–6½	5–6		

Bokgoni bja go kgotsofatša -Go bontšha kwešišo le tlhalošo ye e amogelegago, eupša ga se makala ka moka a hlohlomišitšwego gabotse. -Go na le dintlha tše bohlokwa tšeo di fahlelago sererwa. -Tše dingwe tša dingangišano di fahlela sererwa eupša bohatse bja seo ga bo kgotsofatše. -Go na le kwešišo ya sengwalo le sereto.	4 50–59%		6–7	5½–6½	5–6	4½–5½	4–5	
Bokgoni bjo bo lekanego -Maiteko ao a sa kgotsofatšego a go araba potšišo. -Kwešišo ye e tseneletšego gannyane go iphetolela go sererwa. -Dingangišano ga di kgotsofatše go na le bohatse bjo bonnyane go tšwa seretong. -Moithuti ga se a be a kwešiša sengwalo goba sereto gabotse.	3 40–49%			5–6	4½–5½	4–5	3½–4½	3–4

Bokgoni bja go išega -Kwešišo ye e fokolago ya sererwa. -Boiphetolelo bo a ipoeletša, ka nako tše dingwe bo tšwele tseleng. -Ga go kwešišo ya sererwa tlhalošo e fošagetše, dingangišano ga tša fahlelwa go tšwa go sereto. -Kwešišo ye e fokolago kudu ya sengwalo le sereto.	2 30–39%				4–5	3½–4½	3–4	1–3½
Bokgoni bja go hlaelela kudukudu -Boiphetolelo bo na le kamano ye nnyane le sererwa eupša ngangišano e bothata go kwešišega goba e tšwele tseleng. -Maiteko ao a fokolago a go araba dipotšišo. -Dinthla tše di lego gona tša maleba ga di na bohlatse bja gore di tšwa seretong. -Kwešišo ye e fokolago kudu ya sengwalo le sereto.	1 0–29%					3–4	1–3½	0–3

RUBRIC YA GO SWAYA POTŠIŠO YE TELELE MO PADING LE PAPADING
Hlokomela phapano gare ga meputso yeo e abelwago diteng, sebopego le tirišopolelo

DIKHOUTU LE KABO YA MEPUTSO		DITENG (15) Tlhathollo ya sererwa, botebo bja ngangišano, taetšo ya go kwešiša dingwalo		SEBOPEGO LE TIRIŠOPOLELO (10) Polelo Sebopego, kelelo le Pego, polelo, segalo Le setaele tšeo di šomišitšwego taodišong
Khoutu 7 80–100%	Bokgoni bjo bobotse go fetiša 12–15 meputso	-Dintlha tša go kwagala di thekgwa ka botlalo go tšwa setsopolweng. -Boiphetolelo bja maemo a godimodimo (90%+: Boiphetolelo bja maemo a godimo: 80–89%. -Molokoloko wa dingangišano tše bogale tšeo di šitlelwago go tšwa temaneng. -Kwešišo ya maemo a godimodimo ya sengwalo le setsopolwa.	Bokgoni bjo bobotse go fetiša 8–10 meputso	-Nyalelano ya sebopego. -Matseno le mafelelo a mabotse kudukudu. -Dingangišano di hlamilwe le go godišwa gabotse. -Polelo, segalo le setaele di bodule, di a kgahliša, di nepagetše.
Khoutu 6 70–79%	Bokgoni bjo bobotse kudukudu 10½–11½ meputso	Tlhalošo ya maemo a godimo ya sererwa. -Makala ka moka a sererwa a rulagantšwe gabotse -Boiphetolelo bjo bo tletšego. -Molokoloko wa dingangišano tše di kwalago wo o šitletšwego go tšwa temaneng. -Kwešišo ye botse go fetišiša ya sengwalo le sereto.	Bokgoni bjo bobotse kudukudu 7–7½ meputso	-Taodišo e hlamilwe gabotse. -Matseno le mafelelo a mabotse. -Dingangišano le setaele di nepagetše ebile di loketše morero wo. -Tlhagišo ye botse.
Khoutu 5 60–69%	Bokgoni bjo bobotse kudu 9–10 meputso	-Go bontšha kwešišo le tlhalošo ye kaone ya sererwa -Boiphetolelo bjo bobotse. -Dingangišano tše di kwešišegago eupša ga se ka moka tše di fahletšwego gabotse. -Go bontšha kwešišo ya sengwalo le bohlatse bja diteng.	Bokgoni bjo bobotse Kudu 6–6½ meputso	-Sebopego le tatelano ya ngangišano di hlakile. -Matseno le mafelelo le ditemana tše dingwe di ngwadilwe ka peakanyo. -Tatelano ya ngangišano e a kwešišega. -Polelo, segalo le setaele di nepagetse ka bontši.

Khoutu 4 50–59%	Bokgoni bja go kgotsofatša 7½–8½ meputso	-Go bontšha kwešišo le tlhalošo ye e amogelelego eupša ga se makala ka moka a rulagantšwego gabotse. -Go na le dintlha tše bohlokwa tšeo di fahlelago sererwa. -Tše dingwe tša dingangišano di fahlela sererwa eupša bohlatse bja seo ga bo kgotsofatše. -Go na le kwešišo ya sengwalo le sereto.	Bokgoni bja go kgotsofatša 5–5½ meputso	-Sebopego se a bonagala. -Taodišo e hlaelela sebopego se se hlakilego. -Go na le diphošo di se kae tša polelo, segalo le setaele ke tša tshwanelo, ditemana di nepagetše.
Khoutu 3 40–49%	Bokgoni bjo bo lekanego 6–7 meputso	-Maiteko ao a sa kgotsofatšego a go araba potšišo. -Kwešišo ye e tseneletšego gannyane go iphetolela go sererwa. -Dingangišano ga di kgotsofatše go na le bohlatse bjo bonnyane go tšwa seretong. -Moithuti ga se a be a kwešiša sengwalo goba sereto gabotse.	Bokgoni bjo bo lekanego 4–4½ meputso	-Sebopego se laetša thulaganyo ye e fošagetšego. -Dingangišano ga tša beakanywa ka tatelano. -Diphošo tša polelo di a bonagala. -Segalo le setaele ga tša lokela mohola wa thuto. -Ditemana di fošagetše.
Khoutu 2 30–39%	Bokgoni bja go išega 4½–5½ meputso	-Maiteko ao a sa kgotsofatšego a go araba potšišo -Kwešišo ye e tseneletšego gannyane go iphetolela go sererwa. -Dingangišano ga di kgotsofatše go na le bohlatse bjo bonnyane go tšwa seretong -Moithuti ga se a be a kwešiša sengwalo goba diteng gabotse.	Bokgoni bja go išega 3–3½ meputso	-Tlhagišo ye e fokolago le tlhokego ya thulaganyo, di šitiša kelelo ya ngangišano. -Diphošo tša polelo le setaele se se fošagetšego di dira gore sengwalwa se se amogelege. -Segalo le setaele ga se tše di loketšego thuto. Ditemana di fošagetše.
Khoutu 1 0–29%	Bokgoni bja go hlaelela kudukudu 0–4 meputso	-Boiphetolelo bo na le kamano ye nnyanne le sererwa eupša ngangišano e bothata go kwešišega goba e tšwele tseleng. -Maiteko ao a fokolago a go araba dipotšišo. -Dintlha tše di lego gona tša maleba ga di na bohlatse bja gore di tšwa seretong. -Kwešišo ye e fokolago kudu ya sengwalo le diteng.	Bokgoni bja go hlaelela kudukudu 0–2½ meputso	-Go bothata go bona ge e ba hlogo e ahlaahlilwe. -Ga go bohlatse bja sebopego goba tatelano. -Polelo ye e fokolago. Setaele le segalo di fošagetše. -Ga go ditemana goba nyalelano.